

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Dialogoog in recht en literatuur: kritiek van de narratieve rede

Bouteligier, C.

Citation

Bouteligier, C. (2018, September 18). *Dialogoog in recht en literatuur: kritiek van de narratieve rede*. *Kritische studies in recht en literatuur*. Gompel&Svacina, 's-Hertogenbosch. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/65499>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/65499>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/65499> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bouteligier, C.

Title: Dialoog in recht en literatuur : kritiek van de narratieve rede

Issue Date: 2018-09-18

Dialogoog in recht en literatuur

Kritiek van de narratieve rede

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. C.J.J.M. Stolker,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op dinsdag 18 september 2018
klokke 12.30 uur

door

Claudia Bouteligier

geboren te Voorburg
in 1985

Promotor: prof. mr. dr. A. Ellian

Co-promotor: mr. dr. A.J. Kwak

Promotiecommissie: prof. mr. dr. P.B. Cliteur

prof. mr. dr. A.M.P. Gaakeer (Erasmus Universiteit Rotterdam)

prof. dr. F.W.A. Korsten (Erasmus Universiteit Rotterdam)

prof. mr. dr. H.S. Taekema (Erasmus Universiteit Rotterdam)

mr. dr. G. Molier

Voor mijn ouders

'I knew nothing of books when I came forth from the womb of my mother, and I shall die without books, with another human hand in my own. I do, indeed, close my door at times and surrender myself to a book, but only because I can open the door again and see a human being looking at me.'

Martin Buber

Inhoud

Voorwoord	9
Hoofdstuk 1. Opzet tot kritiek van de narratieve rede	11
1.1 Inleiding	11
1.2 'Recht en literatuur': achtergrond en relevantie	13
1.2.1 Het ontstaan van 'Recht en literatuur' en de traditio- nele indeling	15
1.2.2 Uitdagingen voor 'Recht en literatuur'	18
1.3 Literatuur en het morele oordeelsvermogen	21
1.3.1 Plato en Aristoteles: censuur en universaliteit	22
1.3.2 Narratieve ethiek en het ethische appèl van literatuur	26
1.3.3 Empathie en het belang van inleving	35
1.4 Narratieve rechtsethiek: de toepassing op het recht	41
1.4.1 Het wetenschappelijk paradigma in recht en rechtsvinding	43
1.4.2 Rechtsvinding en het juridisch inlevingsvermogen	47
1.5 Aanpak en afbakening	51
1.5.1 Methodologie, verantwoording literatuur en romankeuze	52
1.5.2 Opbouw	57
Hoofdstuk 2. Broederschap, persoon en recht	61
2.1 Inleiding	61
2.2 'Aantekeningen uit het ondergrondse': een ongemakkelijke bekentenis	66
2.2.1 Bewustzijn en het Kristallen Paleis	69
2.2.2 Dostojevski's verzet tegen de utopie van de nieuwe mens	72
2.3 'De droom' en de oorspronkelijke gemeenschap	81

2.3.1	Een duistere hemel en een verlichte ster	82
2.3.2	Broederschap en het sociaal contract	89
2.4	'De gebroeders Karamazov': als alles geoorloofd is	95
2.4.1	Een ontmoeting met de Karamazovs	97
2.4.2	'Een gerechtelijke dwaling'	101
2.4.3	Dialogiciteit en 'de persoon van de idee'	109
2.5	Slotbeschouwing	112

Hoofdstuk 3. Woord en ontmoeting 117

3.1	Inleiding	117
3.2	'In den beginne is de relatie'	122
3.2.1	Eerste deel: ontmoeting, geest en liefde	124
3.2.2	Tweede deel: ervaring, grens en eigenwezen	128
3.2.3	Derde deel: het eeuwige Jij en de volkomen betrekking	135
3.3	De gemeenschap van Ik en Jij	140
3.3.1	Het midden en het doen van recht	141
3.3.2	Rechtsvinding en dialoog	143
3.3.3	Een eerste problematisering van empathie: surrogaat voor de ontmoeting	147
3.4	Slotbeschouwing	153

Hoofdstuk 4. Verleidingen en valkuilen van de *narratio* 159

4.1	Inleiding	159
4.2	'Walging': noodzakelijkheid versus contingentie	163
4.2.1	De walging van Roquentin	165
4.2.2	De zijnsleer van Sartre	170
4.3	Het leven als verhaal: de <i>narratio</i> als constructie	176
4.3.1	Sartres kritiek op narrativiteit	181
4.3.2	Een tweede problematisering van empathie: narratief verstaan	188
4.4	Slotbeschouwing	195

Hoofdstuk 5. Recht, empathie en het absurde	203
5.1 Inleiding	203
5.2 De ongrijpbare Meursault	207
5.2.1 'De vreemdeling': eerste deel	208
5.2.2 De mens als vreemdeling	213
5.2.3 Meursault en de absurde levenshouding	217
5.3 De persoonlijke benadering in het recht	221
5.3.1 De welwillende advocaat en de empathische rechter	222
5.3.2 Het absurde en het probleem van het conformisme	229
5.3.3 Een derde problematisering van empathie: juridisch inlevingsvermogen	234
5.4 Slotbeschouwing	239
 Hoofdstuk 6. Conclusie: kritiek van de narratieve rede	 243
6.1 Inleiding	243
6.2 De grootinquisiteur en de verzoeken van Christus	247
6.2.1 Het requisitoir: 'Ik wil uw liefde niet, omdat ik u zelf niet liefheb'	248
6.2.2 De eerste verzoeking: brood en gehoorzaamheid	249
6.2.3 De tweede verzoeking: elitarisme en de onmogelijkheid van de liefde	251
6.2.4 De derde verzoeking: het aardse koninkrijk en universele eenwording	252
6.3 'Maakt ons desnoods tot slaaf': gevolgen voor staat en recht	255
6.3.1 Christendom en theocratie	256
6.3.2 De staat als kerk en de gemeenschap van Ik en Jij	258
6.4 De narratieve rede als verzoeking van de narratieve rechtsethiek	262
6.4.1 Empathie als surrogaat van de ontmoeting	262
6.4.2 Narratief verstaan: het vreemde 'eigen' maken	264
6.4.3 Implicaties van de werking van empathie en de narratieve rede	266
6.5 Recht en literatuur in dialoog: het existentiële appèl van literatuur	268

English Summary – Dialogue in Law and Literature: A Critique of Narrative Reason	273
Bibliografie	277
Index van zaken en personen	293
Curriculum vitae	297

Voorwoord

Dit proefschrift is ontstaan vanuit mijn liefde voor literatuur in het algemeen en het vakgebied 'Recht en literatuur' in het bijzonder. Het bleek een ambitieuze onderneming. 'Recht en literatuur' wordt in de rechtstheorie (nog) niet zonder meer als volwaardig vakgebied beschouwd. Daarnaast is er binnen 'Recht en literatuur' sprake van een veelheid aan onderwerpen en benaderingswijzen en ontbreekt een eenduidige methodologie. Dat maakte het in het begin niet eenvoudig om een onderwerp af te bakenen. Omdat ik literatuur een centrale plaats wilde toebedelen en vanuit literaire werken wilde vertrekken, werd ik genoodzaakt om een eigen methodologie te ontwikkelen die toch wetenschappelijk van waarde zou zijn. Gaandeweg ontstonden uitdagingen waarover ik mijn hoofd veelvuldig heb moeten breken, maar uiteindelijk overwon de drang om het belang en de noodzaak van 'Recht en literatuur' te benadrukken over de moeilijke vragen die gedurende het doen van dit onderzoek rezen.

Ik heb met dit proefschrift getracht bij te dragen aan de volwassenheid van 'Recht en literatuur', door een kritiek van de narratieve rede te schrijven die wellicht de stand van het vakgebied op zijn grondvesten beproeft, maar in de overtuiging dat daarmee het voortbestaan en de ontwikkeling van dit vakgebied worden bevorderd en de dialoog wordt voortgezet.

Dat dit proefschrift voor u ligt, is aan een aantal mensen te danken. Afshin Ellian en Paul Cliteur, van wie ik de mogelijkheid heb gekregen om als docent-onderzoeker bij de afdeling 'Encyclopedie van de rechtswetenschap' dit proefschrift te kunnen schrijven. Ik dank hen voor de ruimte waarin ik in vrijheid mijn ideeën heb kunnen vormen en uitwerken.

Bijzonder veel dank ben ik verschuldigd aan Timo Slootweg voor de vriendschap en steun de afgelopen jaren. Je mastercolleges hebben mij de inspiratie geboden om de dialogische benadering en het existentialisme

verder te verkennen en zij vormen mij 'als persoon' nog steeds iedere dag. Zonder onze talloze gesprekken en jouw kritisch commentaar had dit proefschrift nooit deze definitieve vorm gekregen.

Mijn dank gaat ook uit naar Esmée van Engelen en Marthe Goudsmit voor jullie kritische blik en commentaren. Ik dank Roy van Keulen voor de fijne jaren op onze werkkamer. Wij hebben dit traject samen bewandeld en ik kijk terug op een warme periode. Raisa Blommestijn en Marianne den Hartog: jullie wil ik danken voor de steun gedurende de laatste maanden, waardoor ik de rust en mogelijkheid verkreeg om dit proefschrift af te ronden.

Ten slotte dank ik Mark Besling voor zijn onvoorwaardelijke liefde en het prachtige kunstwerk dat de omslag van dit proefschrift siert. Ik kan nog steeds niet geloven dat jij op mijn pad bent gekomen.

Claudia Bouteligier
Den Haag, juli 2018